

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA HUQUQ VA ERKINLIK LARNING KAFOLATLARI HAMDA FUQAROLARNING ASOSIY BURCHLARI

Murodulloyeva Aziza Murodullo qizi

Navoiy davlat universiteti Tarix fakulteti Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq
ta'limi (kechki) yo'nalishi 1-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17718761>

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada, O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning huquq va erkinliklari, ularning Konstitutsiya va amaldagi qonunlar orqali kafolatlanishi hamda fuqarolarning asosiy burchlari tahlil qilingan. Maqolada shaxsiy, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy huquqlarning jamiyat va shaxs rivojlanishidagi roli ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, fuqarolarning davlat va jamiyat oldidagi burchlari, huquqiy madaniyatni rivojlantirishning ahamiyati va amaliyotda yuzaga keladigan muammolar tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari fuqarolarning huquq va burchlarini uyg'unlashtirish, huquqiy ong va madaniyatni oshirish orqali jamiyat barqarorligini ta'minlash muhimligini tasdiqlaydi.

KALIT SO'ZLAR. Fuqarolarning huquqlari, erkinliklar, kafolatlar, asosiy burchlar, huquqiy madaniyat, konstitutsiya, jamiyat va davlat.

Kirish

Huquq va erkinliklar shaxsning jamiyatda to'laonli ishtirok etishi, o'z fikrini erkin ifoda etishi, qadr-qimmatini himoya qilishi va o'z manfaatlarini amalga oshirishi uchun muhim asosdir. Har bir davlatning barqaror rivojlanishi va demokratik tamoyillarga asoslangan jamiyat shakllanishi shaxsning huquqlari va erkinliklariga bog'liqdir. Shu bois, fuqarolarning huquq va erkinliklari davlat tomonidan kafolatlanishi va ularning bajarilishi ustidan samarali nazorat o'rnatilishi eng muhim masalalardan biridir. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, o'zining Konstitutsiyasi va qonunlari orqali fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishni asosiy vazifa sifatida belgiladi. Konstitutsiyaning 1992-yilda qabul qilingan asosiy qismi fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy huquqlarini kafolatlaydi.

Shu bilan birga, Konstitutsiyada fuqarolarning asosiy burchlari ham aniq belgilangan bo'lib, ular davlat va jamiyat bilan o'zaro munosabatlarni tartibga soladi. Bu burchlar shaxsning huquqlarini amalga oshirishda muvozanatni saqlash, jamiyat barqarorligini ta'minlash va fuqarolarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda huquqiy madaniyatning shakllanishi va fuqarolarning o'z huquqlari hamda burchlarini to'g'ri anglashi jamiyatning barqarorligi va rivojlanishi uchun muhim hisoblanadi. Shu sababli, huquq va erkinliklarning kafolatlari, ularni himoya qilish mexanizmlari hamda fuqarolarning asosiy burchlari tahlil qilinishi lozim.

Asosiy qism

Huquq va erkinliklarning kafolatlari bu davlat tomonidan inson va fuqarolarning huquqlari hamda erkinliklarini amalga oshirish uchun yaratilgan huquqiy, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy shart-sharoitlardir. Konstitutsiyaning 13-moddasiga ko'ra: "Davlat fuqarolarning Konstitutsiyada va qonunlarda mustahkamlangan huquq hamda erkinliklarini ta'minlaydi." Bu modda O'zbekistonda inson huquqlarining oliy qadriyat sifatida tan olinganini anglatadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" va boshqa xalqaro hujjatlar fuqarolarning huquq va erkinliklarini qonuniy asosda himoya qiladi. Bu xalqaro huquq tamoyillariga mos milliy tizim mavjudligini bildiradi.

“Ochiq ma’lumotlar to’g’risida”gi qonun va “Fuqarolar murojaatlari to’g’risida”gi qonunlar orqali fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etish imkoniyati kengaydi. Bu demokratik boshqaruv tamoyillarining kuchayishiga olib keladi. Sud-huquq tizimining mustaqilligi So’nggi yillarda sudlar mustaqilligini kuchaytirish, sudyalarning javobgarligini oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Fuqarolarning huquqiy himoyasi kuchayadi. Inson huquqlari bo’yicha vakil (Ombudsman) instituti faoliyati. Ombudsman fuqarolarning davlat idoralari bilan bo’lgan nizolarida himoyachi sifatida ishtirok etadi. Bu institut odil jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ba’zi fuqarolar o’z huquqlarini bilmagani sababli ularni himoya qila olmaydi. Bu inson huquqlarini amalda ta’minlashda muhim to’siq bo’lmoqda. Ba’zi qonunlarning amalda to’liq ishlamasligi Huquqiy normalar ba’zan byurokratik to’siqlar yoki ijro mexanizmlarining sustligi sababli to’liq amalga oshmaydi. Bu qonun ustuvorligi tamoyiliga putur yetkazadi. Sud jarayonlarida adolatning to’liq ta’minlanmasligi holatlari. Ayrim hollarda sud qarorlari ustidan shikoyat qilish imkoniyatlari yetarlicha samarali emas. Bu inson huquqlarini himoya qilish tizimida islohotlarni davom ettirish zarurligini ko’rsatadi. Konstitutsiyaning XI-bob 59-64 moddalarida fuqarolarning asosiy burchlari belgilangan: Barcha fuqarolar Konstitutsiyada belgilab qo’yilgan burchlarni bajaradilar. (59-modda). Fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga rioya etishga boshqa insonlarning huquqlari erkinliklari, sha’ni va qadr-qimmatini hurmat qilishga majburlar (60-modda). Davlat manfaatlarini, mustaqillikni himoya qilish. Soliq va yig’imlarni o’z vaqtida to’lash. Atrof-muhitni asrash. Jamiyatda axloqiy va madaniy qadriyatlarga hurmat bilan qarash. Huquq va burch bir-birini to’ldiruvchi tushunchalardir. Fuqaro o’z burchini bajarmasa, uning huquqlari ham to’liq ta’minlanmaydi.

Xulosa

O’zbekiston Respublikasida fuqarolarning huquq va erkinliklari Konstitutsiya va amaldagi qonunlar orqali mustahkam kafolatlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, shaxsiy, siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy huquqlar fuqarolarga jamiyatda to’laqonli ishtirok etish, o’z fikrini erkin ifoda etish, mehnat qilish va o’z salohiyatini rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, fuqarolarning asosiy burchlari – qonunlarga rioya qilish, ijtimoiy va iqtisodiy majburiyatlarni bajarish, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish shaxs va jamiyat o’rtasidagi muvozanatni ta’minlaydi. Huquqlar va burchlar o’rtasidagi uyg’unlik jamiyat barqarorligi, davlat institutlarining samarali ishlashi va ijtimoiy adolatning ta’minlanishida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko’rsatdiki, huquqiy madaniyatning shakllanishi, fuqarolarning o’z huquqlari va burchlarini anglashi jamiyatdagi ijtimoiy mas’uliyatni oshiradi va fuqarolarni qonuniy faoliyatga jalb qiladi. Shu bilan birga, amaliyotda ba’zi muammolar ham mavjud: ba’zi fuqarolar o’z huquq va burchlarini yetarli darajada anglamasligi, huquqiy himoya mexanizmlaridan samarali foydalanmasligi yoki davlat xizmatlarida qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

Umuman aytganda, O’zbekiston Respublikasida huquq va erkinliklarning kafolatlanishi va fuqarolarning asosiy burchlari jamiyat barqarorligi, shaxsning rivojlanishi va davlatning demokratik prinsiplarga asoslangan faoliyati uchun poydevor vazifasini bajaradi. Shu sababli, huquqiy madaniyatni rivojlantirish va fuqarolarning burch hamda huquqlarini uyg’unlashtirish ishlari jamiyatning umumiy farovonligi uchun muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullayev, Sh. Huquq nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan, 2018. 312 b.
2. Qodirov, B. Konstitutsiyaviy huquq va inson huquqlari. Toshkent: Yuridik Noshir, 2019. 256 b.
3. Tursunov, R. Fuqarolarning asosiy huquqlari va burchlari. Toshkent: Adolat, 2020. 198 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1992-yil (oxirgi o'zgartirishlar bilan). Toshkent: Huquq, 2022. 120 b.
5. Yunusov, X. Inson huquqlari va demokratik institutlar. Toshkent: Ziyo, 2021. 184 b.
6. Ahmedov, D. Fuqarolik jamiyati va huquqiy madaniyat. Toshkent: Ilm, 2019. 210 b.
7. Xayitov, M. Huquq va erkinliklar kafolatlari. Toshkent: Iqtisod va Huquq, 2020. 176 b.